

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. – 772 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

<i>Губніцька Валентина Віталіївна</i> ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ...	126
<i>Грунь Олександр В'ячеславович</i> ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ	128
<i>Дараган Євген Олександрович</i> ВИДИ КОДИФІКАЦІЙНИХ АКТІВ	131
<i>Лисак Станіслав-Юрій Юрійович</i> ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	134
<i>Лисенко Ангеліна Володимирівна</i> НАНОТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ	137
<i>Odarii Viktor Vitaliiiovych</i> GRAUNDS OF ENFORCEMENT ACTIVITIES	140
<i>Шенцева Ольга Петрівна</i> ДІАЛОГ ТА ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ В ІНДУСЬКОМУ ПРАВІ	143

СЕКЦІЯ 3. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Аніщук Ніна Володимирівна</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК НА ВАЖКИХ РОБОТАХ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ	146
<i>Горяга Оксана Вікторівна</i> ЩОДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОПНИХ СУДІВ ЯК ФОРМИ НЕДЕРЖАВНИХ СУДІВ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО.	149
<i>Єфремова Наталя Володимирівна</i> ДИТИНА В ДЖЕРЕЛАХ ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО	151
<i>Корнієнко Ірина Валеріївна</i> ВПЛИВ ВІЗАНТІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЦЕРКОВНОГО ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ	155
<i>Любичанківський Ольгерд-Ілля Ілліч</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АВСТРІЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	158
<i>Саранчук Олександра Валеріївна</i> ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ВОЛОСНИХ СУДІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	160
<i>Artur Lis</i> KSIĘGA ELBŁĄSKA JAKO ŹRÓDŁO POZNANIA ŚREDNIOWIECZNYCH ZWYCZAJÓW KARNYCH NA ZIEMIACH POLSKICH.	164
<i>Marzena Dyjakowska</i> PROCES MICHAŁA PIEKARSKIEGO PRZED SĄDEM SEJMOWYM W 1620 R.	167

СЕКЦІЯ 4. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

<i>Терлецький Дмитро Сергійович</i> ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АКТАМИ, ЩО ВИЗНАНІ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ	172
<i>Афанасєва Мар'яна Володимирівна</i> ПОВОЄННІ ВИБОРИ: ГОЛОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРЦІВ ЗА КОРДОНОМ	175
<i>Mishina Natalia</i> LA RÉINTÉGRATION DES ENFANTS DÉPORTÉS LORS DES CONFLITS ARMÉS: UN NOUVEAU CHAMP D'ACTION POUR LES AUTORITÉS LOCALES ET RÉGIONALES.	178
<i>Бальцій Юрій Юрійович</i> МІСЦЕ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ЖИТЕЛІВ (ГРОМАДЯН ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ) В СИСТЕМІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ МІСЦЕВОЇ (ЛОКАЛЬНОЇ) ДЕМОКРАТІЇ УКРАЇНИ	181

IY/Pravovi_zasady_orhanizatsii_ta_diialnosti_kopnykh_sudiv_na_ukrainskykh_zemliakh_u_XIV-XVI_st.pdf?

3. Гурбик А. О. Копний суд. *Енциклопедія історії України* : Т. 5: Кон – Кю / ред-кол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України ; Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2008. 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kopnii_Sud

4. Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського : монографія. Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили. 199 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-336-113-0/978-966-336-113-0.pdf>

Ключові слова: копний суд, копа, копні мужі, судочинство, гаряча копа, велика копа, завита копа.

Keywords: a court of law, a cop, men of law, legal proceedings, a hot cop, a big cop, a curled cop.

Єфремова Наталя Володимирівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри історії держави і права,

кандидат юридичних наук, доцент

ДИТИНА В ДЖЕРЕЛАХ ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Як відомо, соціальний, а потім і правовий статус дітей у різні історичні епохи обумовлюється відповідним етапом суспільного розвитку, соціально-класовою структурою суспільства, релігійними, культурними й етнічними традиціями, звичаєвими і правовими нормами та іншими складовими елементами життя. Звернення до історії права, традиційно, дозволяє краще зрозуміти і правове становище дитини і саму динаміку розвитку самого уявлення цього явища в суспільстві на різних історичних етапах.

Сьогодні ми можемо стверджувати, що в Київській Русі не існувало доктрини про права дитини. Водночас аналіз джерел права тієї доби демонструє нам факт врегулювання відносин між батьками та дитиною, церквою і дитиною, але переважно у сфері успадкування майна дітьми по смерті батьків.

Аналізуючи джерела права Великого князівства Литовського початку XVI ст., на увагу заслуговує той факт, що компетенції церковного суду неухильно зменшувались. Держава поступово перебирала на себе розгляд таких справ, як справи про злочини проти родини, опіку, заповіт та інші питання, які раніше належали винятково церковному суду. Водночас відбувся і подальший розвиток права, що відображалось у нових правничих актах.

Наприклад, у Судебнику великого князя Казимира IV Ягеллончика (1468) ми зустрічаємо термін «дитина» з віковими уточненнями, у контексті регулювання норм кримінального та кримінально-процесуального права. Так, у ст. 1 Судеб-

ника зазначено: «Якщо злодія (тата) приведуть з речовим доказом, то мусить той заплатити за вчинене штраф; якщо ж платити буде нічим, а дружина з дорослими дітьми знала про вчинений злочин, то вони повинні сплатити штраф; якщо ж будуть малі діти до семи років; то вони в тому невинуваті. Самого злодія стратити на шибениці» [1, с. 57–59]. У ст. 5: «Коли б злодій щось у когось вкрав, і там, де вкрадено, його спіймано на гарячому, але додому вкрадене він не приносив, дружина і діти краденого не споживали, то відповідальність несе лише один злодій» [1, с. 60].

На жаль, матеріали Судебника не дозволяють нам більш детально уявити правовий статус дитини, але очевидним є встановлення віку відповідальності дитини перед законом, а саме – з 7 років. Таке рішення викликає жваві дискусії до сьогодення, має своїх прихильників і противників.

Еволюція права у Великому князівстві Литовському кінця XIV – початку XVI ст. була безпосередньо пов'язана і з розвитком феодальних відносин, і з низкою інших обставин. За умови часткового збереження джерел права та судочинства часів Київської Русі, великі князі та владна еліта Литви вже у XV ст. почали вносити суттєві корективи, які, з одного боку, спрямовувалися на зміцнення їх правового статусу, а з іншого – на розбудову судової системи нового типу [2, с. 86].

Прогалини у законодавстві та протиріччя між різними джерелами права призводили до правових колізій, через що діти шляхтичів часто опинялися беззахисними перед місцевою владою. Єдиним варіантом вирішення таких непорозумінь у майбутньому вбачалося укладання нового систематизованого збірника законів і проведення судової реформи [3, с. 59].

XVI ст. принесло на українські землі ідеї гуманізму і просвітництва, почала з'являтися нова філософія права, яка відобразилась у таких концепціях як «Закон – понад усе», «Рівність вільних підданих перед законом», «Природні права людини» тощо. Разом із процесом обмеження монаршої влади у Речі Посполитій це сприяло змінам правового статусу підданих у державі. Вже не воля феодала, а виключно закон повинен був вирішувати долю сторін у справі. Отже, цілком логічним вбачається факт впровадження певних новацій у сфері захисту прав дитини та неповнолітніх у I-му Статуті Великого князівства Литовського 1529 року, який ми можемо умовно назвати «Конституцією феодальної держави» [4, с. 22].

У документі, дитина як суб'єкт права згадується у наступних позиціях: III.9, 15; IV.1, 2, 3, 4, 5, 6, 14, 16, 17; V. назв., вступ, 1, 2, 4, 5, 7, 14, 20; VII.2, 3, 4, 7, 28; VIII. 18; XI.6, 12; XIII. 12, 27 [4]. У порівнянні з Руською Правдою чи Зерцалом Саксонським ми бачимо у статті 9 нове, універсалізоване тлумачення спадкового права в державі: «Після смерті батьків, діти: сини і дочки, не можуть бути позбавлені маєтків, отриманих у спадщину від батька і діда, але ці маєтки у відповідності до закону вони самі зі своїми нащадками отримують у повне володіння і як князата і пани хоругвовні, шляхтичі та міщани Великого князівства Литовського володіють ними і мають від них прибуток» [4, с. 225]. Але в основу значної частини

спадкового права, зібраного у I Статуті було покладено матеріали Руської Правди та Судової практики.

Про певний розвиток законодавства у сфері захисту прав дитини може свідчити артикул 14, IV розділу Статуту 1529 року. Ним встановлювалось, що діти від першої, другої та інших дружин отримували рівні права на долю батьківського майна. Але у дискримінованому становищі опинялись неповнолітні особи, які не мали права заповідати своє майно.

Розділ V Статуту 1529 р. напроти отримав значні доповнення і на особливу увагу там заслуговують статті з 1 по 7:

« 1.Опікун має право вимагати через суд відшкодування дітям кривди, але не має права витрачати на це їхнє майно.

2. Якби хто притягнув до суду неповнолітніх дітей, то вони до повноліття не зобов'язані бути відповідачами, а суд повинен відкласти розгляд справи до їхнього повноліття.

3. Старший брат, маючи в опіці маєток своїх братів у той час, коли вони будуть на службі, їхніх часток не може за їхньої відсутності втратити по суду.

4. Опікун не має права продати або розтринькати спадковий маєток дітей.

5. Неповнолітні діти відповідають перед судом тільки у чотирьох випадках: про викуп маєтку, про поручництво, дане батьком, про родові володіння, з приводу якого батько за життя вів судову справу, але не закінчив її.

6. Старший син, або первородний, у опіці якого знаходиться спільний маєток його братів, не повинен нічого витрачати.

7. Якщо опікуну доручають опікунство, як він повинен виконувати свій обов'язок» [4, с. 198].

Визначаючи дискусійне питання віку повноліття у Статуті 1529 року, слід погодитись з думкою Тетяни Гошко, яка вважає, що : «Тема дитинства у правових трактатах в різний час віддзеркалювала суспільні уявлення про повносправність, відповідальність і вік людини. Ці норми було прописано ще у «Саксонському зерцалі». Саме звідти їх було запозичено до Статуту Яна Ласького. ...У звичаях Краківської землі, що їх було додано у Статут Ласького й конфірмовано королем, зазначено: «...За посполитими статутами опікуни повинні передати маєток дітям, допіру ті досягнуть п'ятнадцяти років; і коли діти одержуватимуть свій маєток, як їм і належить, то нехай право передбачить, бо так воно й заведено, щоби ті діти не могли маєток ані продати, ні заставити без дозволу кривних приятелів аж доки їм виповниться двадцять чотири роки» [5, с. 246]. У статуті 1529 року ми не побачимо чіткості у визначенні цього питання, але певну схожість можна знайти у судовій практиці Великого князівства Литовського.

У процесі подальшого розвитку права, дитина усе більше потрапляла в поле зору законодавців. Норми звичаєвого права вже не могли забезпечити у суспільстві нормальне регулювання відносин у цій сфері. Отже, досягнення правників, продемонстровані у I Статуті Великого князівства Литовського потребували свого удосконалення. У відвертому протистоянні з магнатами, шляхта ініцію-

вала продовження реформи права та судочинства в князівстві, що призвело до появи II Статуту Великого князівства Литовського 1566 року. У цьому документі ми також можемо побачити вже зазначені статті з питань захисту прав дитини та регулювання відповідних стосунків, але їх розташування та зміст отримали певні зміни.

Отже, з наведеного ми бачимо, що «дитина», «мала дитина», «чадо» як явище не тільки існувало на побутовому рівні у житті східних слов'ян доби Середньовіччя, а і знайшло своє закріплення в законодавстві на українських землях ще з XI століття. Дитина, як суб'єкт права поступово закріплювалась у нормативно-правових актах спочатку Русі, а потім і Великого князівства Литовського. Це добре простежується у порівнянні норм Руської правди, Судебника Казимира IV та статутів Великого князівства Литовського.

Список використаних джерел:

1. Судебник великого князя Казимира IV Ягеллончика 1468 року. *Хрестоматія з історії держави і права України* : у 2 т. за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре. Т. 1. 3 найдавніших часів до початку XX ст. 1997. С. 57–59.

2. Єфремова Н. Розробка судебника Казимира IV 1468 р. та проблеми визначення його джерельної бази. *Науковий вісник Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. Секція Юридична*. 2007. Вип. 44. С. 83–89. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_44.pdf

3. Єфремова Н., Корнієнко І., Горяга О. Дитина та захист її прав у джерелах права на українських землях доби Середньовіччя. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 52–63.

4. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. *Том І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року* / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. = Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 469 с.

5. Гошко Т. Звичай і права: Джерела, коментарі, дослідження : монографія у 2-х томах. *Т. І: Антропологія міст і міського права на руських землях у XIV – першій половині XVII століття* / Інститут Критики ; Ukrainian Research Institute, Harvard University. Київ : Критика, 2019. 564 с.

Ключові слова: права дитини, культура права, розвиток права у Великому князівстві Литовському, захист прав неповнолітніх.

Keywords: children's rights, legal culture, development of law in the Grand Duchy of Lithuania, protection of the rights of minors.